

De beste See

Liefde en trouw in crisistijd en oorlog -
Amsterdam Berlijn

De beste See

Liefde en trouw in crisistijd en oorlog - Amsterdam Berlijn

Henk van den Berg

Schrijver: H van den Berg
Coverontwerp: H van den Berg
ISBN: 9789402180497
© H van den Berg, 2018

Verantwoording

Het verhaal van Anna en Sjoerd is opgetekend op basis van gegevens van één van hun familieleden. Deze zoon memoreerde dat hij voor het eerst kennis had van de geschiedenis van zijn ouders door de vondst van de trommel. Uit respect voor de wens van Anna en Sjoerd is het verhaal nooit naar buiten gebracht. Bij hun overlijden is de levensloop van hen beiden gememoreerd. Toen is door de familieleden het verblijf in Duitsland ook bewust verzwegen. Deze wens in gedachten zijn de namen van nagenoeg elke persoon veranderd. De belangrijkste bron zijn de gegevens van een zoon van Sjoerd en Anna. De geciteerde documenten en brieven zijn authentiek. Alleen zijn namen gewijzigd. Veel achtergrondgegevens zijn uit de bronnen gehaald, die achter in het boek genoemd zijn. Meerdere passages berusten op overgeleverde verhalen aangevuld met gegevens van die andere bronnen. Ze vormen daardoor een vermenging van non-fictie en fictie. Ze passen alle in de omstandigheden in de desbetreffende perioden op die locaties. De namen van de locaties zijn niet gewijzigd.

Dank ben ik verschuldigd aan Pia de Jong, die mij aanzette deze roman te verwezenlijken.

Henk van den Berg

1 De beste See

*Niemand bewaart een geheim ooit zo goed als een kind.
Victor Hugo*

Binnen ons gezin bestond een geheim. Het had met de oorlog te maken. Mijn broer en ik kwamen elk op een andere wijze er achter dat er een geheim bestond. Met anderen mocht dit niet gedeeld worden. Mijn broer en ik wisten zeer lang niet van elkaar dat we kennis hadden van het geheim. In de eerste jaren verzwegen we het ook voor elkaar. Elk geheim is confronterend. Vragen worden, om elkaar niet te kwetsen, dan niet gesteld. Zeker als het geheim geen consequenties voor het heden heeft, laat men het rusten. Door vragen niet te stellen, blijven ook de achterliggende redenen onbenoemd.

In ons gezin was het geheim verbonden met de tweede wereldoorlog. Dat een Nederlandse vrouw haar geliefde midden in de oorlog naar Duitsland was gevolgd. Het was na de oorlog onbespreekbaar. Hun verhaal paste decennia lang niet in de geschiedenis. Toen mijn ouders nog leefden, heb ik delen van het verhaal vernomen. Nu recentelijk het leven van de doorsnee Duitsers, niet bewust van de omvang en de ernst van de uitvloeisels van de Nazipraktijken, naar voren wordt gebracht is ons familiegeheim beter invoelbaar geworden. Feiten en gegevens kan ik niet meer aan mijn ouders vragen. Zij wilden er tot op het laatst eigenlijk zo weinig mogelijk over praten. Over gelukkige momenten is vaker gesproken. De nare momenten werden weggedoezeld. Het waren gedane zaken.

2 Geld voor het zwembad

Voor Kees was de zwembadpas een geluk in 't leven. Als-ie soms een verre boodschap moest, en als een onbeduidende jongen langs de gracht sukkelde, dan begon-ie inéénstaan de zwembadpas; en waarachtig, hij zag zich nagekeken door menigeen. Hij verbeeldde zich, gymnastiekpantoffeltjes aan te hebben; voelde zich langzamerhand in een witte broek daarhenen snellen; soms zelfs bracht-ie 't zover, dat-ie een mooi woord bedacht, dat op z'n tricot moest staan gemerkt.

Uit Kees de Jongen; Theo Thijssen

Mam ik heb geld nodig. Ik wil naar het zwembad. Het was een zonnige dag. De zon scheen en het was korte-broekenweer. Voordat we met het gezin op vakantie konden, duurde het nog een week. Mijn vader moest deze week nog werken.

Ik was op school overgegaan. Ik zou naar de 3e klas gaan en de schoolboeken waren ingeleverd. Boeken van het schoolboekenfonds waren soms tamelijk beschadigd als je ze aan het begin van het jaar kreeg. Je kreeg de boeken van de conciërge, meneer Brul. De naam paste niet bij hem, het was een aardige, soms wat brommerige, man. Bij het innemen van de boeken zat hij met zijn kalende hoofd met daarop verspreid wat krullende grijze en zwarte haren achter een grote tafel. De ingenomen boeken waren in stapels om heen geschakeerd. Zijn vrouw, als zij niet sleepte met de stapels boeken of met de koffie aankwam, zat ook nu weer aan zijn linker zijde. Hij zat er alsof hij een soort tribunaal voorzat. Naast elke beschadiging die in een boek zat, was dan door meneer Brul vorig jaar een stempeltje gezet. Het was een soort sterretje. Als dat er stond hoefde je geen boete te betalen. Ik had een dergelijk sterretje uit een gummetje gesneden en had de beschadigingen die ik had veroorzaakt zelf van een stempel voorzien. Het leek net echt. Maar ja, dat

had ik natuurlijk niet met beschadigingen in een nieuw boek moeten doen. Ik was nog boos op mijzelf.

“Sinds wanneer staan er bij beschadigingen in dit boek al stempeltjes? Dit boek is vorig jaar aangeschaft. Jij bent de eerste leerling die het gekregen heeft. Zet de uitgever er dan al stempeltjes in?”

Ik stamelde wat en kreeg een rode kleur. De conciërge had mijn trucje door.

“Ik neem aan dat je dan alle stempeltjes in alle boeken zelf hebt gezet”

“Nou, U heeft gelijk”.

“Ik zal je matsen, ik zal alleen die boeken bekijken, die volgend jaar weer gebruikt worden”

“Omdat je in het laatste jaar van de HBS zit, vallen de lagere klassen onder het Atheneum en hebben veel andere boeken, valt denk ik de schade nog wel mee. Laat dit een les zijn voor je”

Door mijn stomiteit was het toch een flink bedrag geworden. Mevrouw Brul deed de financiën. Het geld werd in een groen geldkistje gedaan en van haar kreeg je een reçu. Toen ik thuis kwam met het strookje en mijn moeder het bedrag zag, was zij heel boos geweest. Mijn vader was 's-avonds thuis gekomen en had met een paar woorden duidelijk gemaakt dat hij het gebeuren afkeurde. Een moralistische opmerking: “Zo nu merk je dat eerlijkheid weer het langst duurt”, volgde. Daarmee was voor hem de zaak afgedaan. Het was tekenend voor zijn manier om je bij te brengen hoe je je diende te gedragen.

Dat was een paar dagen geleden. Nu had ik afgesproken naar het zwembad te gaan. “Ga maar naar de linnenkast, daar heb ik mijn portemonnee onder de lakens gestopt”, zei mijn moeder. Het was een gebruikelijke plek. Ik opende de kast op hun slaapkamer en zag aan de stapels, dat mijn moeder haast had gehad met het opvouwen van de lakens. Zij lagen niet zo strak. Zij was altijd erg secuur op het vouwen van lakens. Als

verpleegkundige mocht er in haar vroegere werk geen enkele plooi in een laken van een opgemaakt bed zijn. Daar krijgen patiënten doorligplekken van, zo zei ze als je ernaar vroeg. Ze legde nog steeds eer in haar strakke beddengoed. Je mocht dan ook niet aan de lakens komen als ze opgevouwen in de kast lagen. Ik zag plotseling achter de stapel een oude trommel. Die had ik nog nooit gezien, vreemd. Het was een platte doos met bloemen op het deksel. Er zaten wat roestplekken op. Het deksel sloot blijkbaar niet goed, want er zat een elastiek om. Dat elastiek was al aardig verweerd. Blijkbaar was de doos lang niet geopend. Ik tilde de stapel lakens voorzichtig op en legde die op het bed van mijn ouders. Ik haalde de doos tevoorschijn. Zette hem op het kleine tafeltje en haalde het elastiek eraf. Toen ik de doos had geopend zag ik oude documenten, oude brieven met vreemde postzegels. Eén van de brieven trok mijn aandacht. De postzegel had de beeltenis van Karl Marx. Er was ook een kaart met twee postzegels in andere kleuren. Beide postzegels hadden dezelfde figuur: een samenstelling van een hamer en een passer. Ze kwamen uit Oost-Duitsland. Van één kon ik het poststempel lezen. Er stond "Postamt Friedrichstrasse - Berlin Hauptstadt der DDR". In de enveloppe zat een handgeschreven brief met een lastig te lezen handschrift. Ik herkende sommige letters. Het was een oud Duits handschrift in gotische letters. Op school hadden we bij Duits nog een boekje gehad met deze Fraktur letters. De gedrukte letters kon je na enige oefening goed lezen, maar een handschrift was wel zeer lastig. Als ander document zag ik ook nog een spaarbankboekje op mijn moeders naam. Het was van de Wiener Postsparkasse. Er stond een bedrag op in RM. Er was geld op gestort in 1944. Het moest dus Duits oorlogsgeld zijn. RM stond blijkbaar voor Reichsmark. Als woonplaats stond Bestensee, Brandenburg vermeld. Iets anders was een oude Panorama uit de vijftiger jaren.

Waarom werd deze meer dan 15 jaar oude Panorama op deze spookachtige manier bewaard. Wat was dat allemaal?

Ik pakte de doos en nam hem mee naar beneden. Wat was de verklaring voor deze doos met inhoud.

“Mam, wat is dit voor doos en wat zit hier in, hoe komen we hier aan”

Zij reageerde heel geïrriteerd. Er zat een trilling in haar stem. “Laat die doos dicht, waarom kom je daar nu mee. Ik zal het je later wel eens uitleggen. Het zijn gedane zaken. Ik heb daar nu geen tijd voor.”

Gebiedend zei ze: “Doe hem nu dicht en breng hem nu naar boven en zet hem op ons bed. Ik zal hem later opruimen. Ik moet nu even naar de winkel. Heb je mijn portemonnee meegenomen?”

Dat had ik niet. Ik liep naar boven met de doos. De portemonnee gaf ik aan haar en ze haalde er geld voor me uit. “Ik fiets wel even met je mee als ik naar de winkel ga.”

Toen ik die middag terugkwam was de doos uit de linnenkast verdwenen.

Vreemd, toen ik met de doos aan was gekomen, had ze nog in alle rust met een kopje thee zitten breien. Ik had de boord nog moeten passen om te zorgen dat die niet te strak zou zijn. Ik had nog geprikkeld gezegd, dat ik het nonsens vond om wollen sokken te breien in de zomer. Maar toen ik met de trommel kwam, had ze plotseling haast gehad. Vreemd hoe ze deed. Had het te maken met kennissen die we in Duitsland hadden? Ik begon het me nu af te vragen. Het waren mensen die ze op vakanties op de camping hadden ontmoet, zo was er gezegd. Nu gingen weinig mensen op vakantie naar het buitenland, maar echt niemand in het dorp had kennissen in Duitsland. Hoe kwamen we eigenlijk aan die kennissen in Frankfurt en Stuttgart? In de vakanties kampeerden wij altijd. Ik had die kennissen nooit op een camping gezien. Er

kwamen wel eens brieven en we waren er wel eens naar toe geweest. Maar we hadden deze kennissen nooit op een camping getroffen. Altijd waren we bij de mensen thuis geweest of hadden met hen uitstapjes in de buurt gemaakt. Wij gingen dan dagjes naar hen toe en stonden dan op de stadscamping. Ik had me nooit afgevraagd hoe deze vriendschappen tot stand waren gekomen. Mijn grootmoeder deed er altijd schamper over. "Wat moeten jullie daar in dat Moffrika. Ze hebben voldoende ellende veroorzaakt", zei ze dan. Ze schudde daarbij dan met haar hoofd. Verder zei mijn grootmoeder dan niets, omdat mijn ouders er niet op ingingen. Soms deden ze het af met: "Ja dat weten we nu wel". In Duitsland was het altijd spannend en leuk. Met de volgepakte Volkswagen kever over de Autobahn. We konden er net met zijn vieren in. De campingspullen zaten in de kofferbak van de kever, maar ook in het open vak voor de achterraut, de "kattenbak". Ik had veel gezien en beleefd als we naar Duitsland gingen. Slechte hobbelende wegen. Borden die de opdeling van Duitsland lieten zien, met de opschriften "Dreigeteilt Niemals". We waren in de Harz bij de grens met Oost-Duitsland geweest. Je stond dan op een verhoogd plankier en keek dan over brede zandstroken met meerdere eindeloze hekken en wachttorens. De spoorlijn die door zou moeten lopen, was nu overwoekerd met struiken. Het had allemaal iets spannends en avontuurlijks. Welk geheim had dat land met betrekking tot mijn ouders? Wat had zich daar in het gebied wat nu DDR was afgespeeld? Deze doos was het begin van een ontdekkingsstocht naar het verleden van mijn ouders. Stukje bij beetje kwamen verhalen over hun verleden naar boven. Maar het hele verhaal hoorden we eigenlijk nooit. Wel verdween de doos en kwam pas na hun overlijden bij het opruimen van de boedel weer boven water. Mijn broer en ik vonden toen ook nog een ander kistje met documenten. Met deze laatste documenten konden de gebeurtenissen beter op een tijdslijn worden

gezet. Voor de buitenwereld moest tijdens hun leven de geschiedenis in de doofpot. Wij spraken er dan ook niet over.

3 Armoede

Odoorner baksel

Verzamelnaam voor de aardewerken voorwerpen die rond 1900 in groten getale in de omgeving van Odoorn werden 'opgegraven'. In werkelijkheid gaat het om vervalste oudheden, voorwerpen die kort voor de 'opgraving' door de makers in de grond waren begraven. Hoofdpersonen in deze vervalsingsaffaire waren de gebroeders Arends en Wiert Egberts. Vanaf begin 1899 vond een grote stroom 'vondsten' uit Odoorn zijn weg naar musea in Assen, Leeuwarden en Leiden. Naast stenen bijlen betrof het potjes en aardewerken beeldjes van o.a. dieren. Ze werden in verband gebracht met de legendarische stad Hunsow. De vondsten waren zo sensationeel dat zelfs de krant er melding van maakte. Een van de beschrijvingen luidde: 'Eenige laten zich gevoeglijk tot een volledig servies vereenigen, met trekpot, komfoor, suikerpot, twee kopjes en een kwispedoor'. In 1902 erkende J.R. Arends dat veel bijlen en urnen nagemaakt waren.

Bron: www.geheugenvandrenthe.nl

September 1951

Vanmiddag heb ik twee extra Panorama's gekocht. Elke week krijgen we van de buurvrouw haar exemplaar, meestal enkele dagen nadat hij bij haar bezorgd is. Toen ik gisteren aan het lezen was in de Panorama, zag ik dat op pagina 24 een heel uitgebreid artikel stond over opa Arends. Ik was echt verbaasd over onze familie iets daarin te lezen. Ik denk dat zus Marrie geen Panorama leest en dus het artikel ook wel niet gezien zal hebben. Voor ons zelf heb ik bij Feenstra een exemplaar gekocht. Voor Marrie heb ik nog een extra Panorama meegenomen. Die heb ik inmiddels naar haar gestuurd. Het was nog even lastig om een goede enveloppe te kopen. Ik wilde hem namelijk niet opvouwen. Bij Feenstra

hadden ze niet zo'n maat. Uiteindelijk vond ik er dan, nadat ik nog bij twee andere winkels geweest was, zo'n grote enveloppe bij Rudolfi. Bij Van der Laan hadden ze ook de goede maat, maar die was me veel te duur.

Toen Sjoerd van zijn werk thuis kwam en de kop van het artikel open op tafel zag, zei hij:

“Is dat niet een foto van je grootvader”

“Ja, er staat een heel verhaal in hoe hij urnen heeft staan bakken”

“Dat verhaal ken ik helemaal niet. Die man is al lang dood. Vreemd dat er na zoveel jaren nog iets over hem in de Panorama staat. Vertel eens”

“Het is inderdaad een oude foto van hem in zijn zondagse pak. Maar in het artikel staat meer dan waar ik weet van heb. Wat Marrie en ik weten, is dat hij bij het graven op een hard iets is gestoten. Het leek een potje te zijn. Hij is het voorzichtig verder uit gaan graven en heeft het goed bekeken. Iemand opperde dat het mogelijk een urn zou kunnen zijn. Daarna is iemand van het Drents museum in Assen komen kijken. Deze is dan zeer enthousiast en bevestigt dat het een urn is. Toen is er blijkbaar door het museum geld gegeven. Opa heeft inderdaad de urn wel goed bekeken en heeft bij zichzelf gedacht dat hij ook wel zo iets zelf kon bakken. Er wordt wel gezegd dat hij daarnaast ook plaatjes van urnen als voorbeeld had. Hij is dus inderdaad daarna begonnen met urnen bakken. Daarna heeft hij ze begraven om ze als oude baksels te laten lijken. Ook wortels zijn toen mee gebakken om te suggereren dat ze lang in de grond hebben gezeten. Als hij dan weer aan het graven is, dan weet hij precies wanneer hij weer mensen van het museum moet waarschuwen.

“Ik ben weer op iets gestoten en denk dat er meer zit”, zal hij wel gezegd hebben. Pas daarna graaft hij in bijzijn van de “experts” de rest op. De heren van het museum te laten meekijken als hij ze weer opgraaft, noem ik nog steeds lef

hebben. Maar ja ze lijken dan zó enthousiast dat er weer wat wordt gevonden. Hun hoofd slaat dan blijkbaar op hol op zo'n moment. Wat ik niet weet, is of er ook andere dingen dan urnen werden gebakken. Moeder heeft wel gezegd dat ze als jong meisje in de stookhout zelf urnen heeft gebakken. Maar dat er ook olielampjes, een serviesje en allerlei andere dingen gebakken zijn, weet ik niet. Ik zal moeder nog eens vragen of zij die dingen ook gemaakt heeft."

"Weet je zus dan misschien dat er niet alleen urnen zijn gebakken?"

"Ik denk dat Marrie dat ook niet weet."

"Wel bijzonder dat de "experts" die andere dingen ook bejubelen verbaast me echt. Een theeserviesje uit de prehistorie, als je er alleen al aan denkt is het belachelijk. Wat een tomeloos enthousiasme en blindheid moeten die heren wel niet gehad hebben. Maar het is toch echt de zaken bedonderen, wat vind je daar nou van?"

"Wat er gebeurd is, is natuurlijk niet goed te praten, maar ik snap het helemaal. Het was daar destijds armoede troef. Maar het was ook echt slimheid van opa. Of moet je zeggen geslepenheid. Dat de opbrengsten uiteindelijk genoeg waren voor een grote boerderij is eigenlijk onbegrijpelijk"

"Waarom komt dat nu weer boven water. Het is toch een oud verhaal?"

"Iemand moet contact met een journalist hebben gezocht. Anders kwamen ze ook niet aan opa's foto. Ik ben echt benieuwd wie van de familie de Panorama te woord heeft gestaan. Er staat dat ze ook met een dochter van opa hebben gesproken. Wie dat geweest is, zal ik nog wel eens horen. Het lijkt me dat ze tante Wilmpje in Borger hebben gevonden. Haar woonhuis midden in het dorp boven de winkel van oom Lukas is natuurlijk heel makkelijk te vinden. Het is ook wel iets voor haar om hierbij betrokken te zijn. Ik denk dat onze moeder het wel niet geweest zal zijn. Opa had eens moeten

weten dat hij na zijn overlijden in 1939 met foto en al zo in de krant zou staan.”

Toen Sjoerd het hele verhaal gelezen had, haalde hij zijn schouders op. “Waarom is iemand daar nu weer over aan het praten geweest. Dan nog wel de Panorama. Zulke dingen zijn eigenlijk alleen sensatie. Het is goed dat het duidelijk is dat het om falsificaties gaat en dat dat spul uit de musea verdwijnt. Ik kan het eigenlijk wel begrijpen dat ze door armoede gedreven en onwetendheid van de culturele waarde de zaak bedonderden. Iedereen was in de verveningen extreem arm in die tijd.”

Daarmee was voor hem de zaak afgedaan. Dat je als veenarbeider zulke dingen doet, lijkt mij begrijpelijk. Er zal anders amper geld geweest zijn om vijf kinderen te kleden en te voeden. Door deze “urnenbakkerij” heeft hij er uiteindelijk toch een boerderij aan overgehouden. Hoe arm ze het eerst hadden, kwam ook naar voren uit de verhalen van moeder. Ze vertelde me eens een keer dat ze als jong meisje na een paar jaar lagere school als een soort marketenster de verveningen werd ingestuurd. Daar moest zij dan koffie en sterke drank verkopen om een paar centjes extra bij elkaar te schrapen. Wat een armoede moet het geweest zijn.

Ik weet trouwens niet wat ik gedaan zou hebben. Ik zou denk ik ook van de gelegenheid en de domheid van de “experts” gebruik hebben gemaakt. Sjoerd was pragmatisch.

“Dat hij gezorgd heeft dat er in die straatarme streek voor zijn gezin tenminste voor iedereen eten op de plank kwam en iedereen in de kleren werd gestoken, dat kan ik wel billijken. Je hebt me twee jaar geleden die boerderij aangewezen toen we bij je ouders waren. Ik kende het verhaal er niet achter. Nou die boerderij mocht er zijn. Ik vind dan wel dat hij te lang doorgegaan is.”

Sjoerd is eigenlijk goudeerlijk. “We moeten deze aflevering maar goed bewaren voor later. Overigens jammer dat het geld van de erfenis door de vele kinderen en de onkosten in

het ziekenhuis voor je vader voor jullie gezin volledig verloren is gegaan. Als ik bedenk hoe arm je ouders het wel niet gehad moeten hebben, dan bewonder ik ze nog steeds. Dat je uiteindelijk een ULO diploma hebt kunnen behalen. Het moet wel een enorme opoffering geweest zijn. “

4 Oost-Drenthe

Hardbrood is in weerwil van de naam niet geproduceerd als hard brood. Een hardbrood heeft de diameter van een kadetje en is ongeveer 1½ cm dik. De textuur is stevig. Hardbrood is een vorm van scheepsbeschuit, brood dat mee aan boord van een schip ging. Het werd weliswaar droog en hard maar was ook na een langere bewaarperiode nog eetbaar. Deze broodsoort wordt voornamelijk in de provincie Groningen nog steeds gegeten. Hardbrood wordt ook wel aardbrood genoemd, voornamelijk in de streken waar men de h aan het begin van het woord weglaat, zoals in de omgeving van Hoogezand-Sappemeer.

Bron: wikipedia

Lopend uit school zie ik moeder in de verte. Het zonnetje schijnt en de wastobbe is van de deel naar buiten gehaald. Moeder is bezig om te spoelen en een gedeelte van de was hangt reeds aan de lijn. Plots is er het geluid van een sloopstoeter en achter de brug over het Oranjekanaal zie ik een praam met turf. Moeder stopt meteen met wassen en loopt naar de brug. Haar haren flapperen in de wind. De laatste tijd klaagt ze dat het steeds zwaarder wordt om het wiel van de brug te draaien en dat er een monteur moet komen. Met gebogen rug, alle kracht gevend, krijgt ze de brug omhoog. Het klompje voor het bruggengeld zie ik aan de stok slingeren. Het wordt gegrepen door de schipper en het geld wordt er blijkbaar ingedaan. Aangekomen bij huis is de brug al weer naar beneden. Moeder gaat puffend van inspanning weer naar haar was. In haar donkere kleding moet ze het warm hebben. Het schort is nat door het slepen met water en het boenen en wringen. Ik loop naar de keuken. Ik ben nog maar net binnen of de bezorger van harde broden komt binnen gerend. Altijd wordt er wel iets afgenomen, maar

eigenlijk vinden vader en moeder het brood veel te duur. Maar ze kopen meestal toch wel iets.

Deze keer gaat het anders. De “harde boorden adjudant” heeft haast. Hij heeft last van zijn buik en vraagt of hij even naar de “doos” mag. Als hij terugkomt, bedankt hij en zegt “De laatste tijd heb ik last van diarree”. Hij veegt daarbij zijn handen aan zijn vieze broek af. Mijn moeder zie ik al fronsen. Maar hij gaat gewoon verder alsof er niets gebeurd was.

“Of we nog harde broden willen deze week”. Zonder blikken of blozen grijpt hij al in zijn mand. “Nee, dank je, we hebben nog genoeg over van vorige keer”. Maar eerst heeft er een aarzeling in haar stem geklonken en ze probeert wat zenuwachtig haar haren weer in de wrong te krijgen.

“Tot volgende keer dan” roept hij terwijl hij weg loopt.

Als hij weg is barst ze los. “Wat denkt die kerel wel, met diarree zonder handen wassen in de broden graaien.” Ze steekt haar vinger op en wijst gedecideerd naar mij. Ik schrik van een dergelijke felheid. Nee, nooit mogen we vergeten na toiletbezoek om handen te wassen en nimmer zal ze meer brood kopen bij de “harde broden adjudant”.

Annie komt me tegemoet rennen. De postbode is net geweest en heeft blijkbaar een brief gebracht. Ze heeft meteen de klompen op de deel aangetrokken. Ze moet in de keuken bezig geweest zijn, want ze heeft haar schort nog om. Rennend komt ze hun huis uit. Roept bij het tuinhek mijn naam.

“Anna, ik heb een baan”. Ze rent over het pad, gaat door de deur naast het geitenhok, laat de klompen op onze deel staan en komt op sokken de keuken binnenstormen. Hijgend laat ze me de brief zien. Hij komt uit Haarlem. In een krullend handschrift staat dat ze als dienstmeisje kan komen. Er zal gezorgd worden voor kost en inwoning en het salaris zal maar liefst 3,50 gulden per week zijn. De week daarop kan ze komen.

“Er zit ook een lijst bij wat ik allemaal mee moet nemen. Een lange lijst. Er moet nog wel veel gekocht worden. Met name de zwarte leren veterschoenen zullen wel duur zijn”

“Ik ga wel met je mee als je naar de winkels gaat”.

“Fantastisch dat ik die plek in Haarlem gekregen heb. Nu kan ik af en toe naar mijn zus in Bloemendaal. Zij heeft het daar goed naar haar zin en via haar heb ik dit adres ook gekregen”, zo zegt ze. Ik denk overigens dat ze dan ook wel eens Marrie gaat opzoeken, die daar in een naaiatelier werkt.

Vandaag breng ik Annie samen met de ouders van Annie naar de trein. Het is best emotioneel. Annie is de jongste van de familie en haar twee zusjes werken ook in het westen om geld te verdienen. Haar drie broers zijn in Duitsland bij Krupp in Essen aan het werk. Haar moeder heeft het moeilijk, ze moet huilen. Met rode ogen en snotterend brengt ze uit:

“Nu gaat de laatste van ons ook al ver weg om geld te verdienen.”

“Ja, vroeger was er in de turfstekerij altijd wel werk voor de jongens. Nu is er maar af en toe een plekje en de hoge heren betalen ook een hongerloontje. Het is erg dat je kinderen om die reden het huis moeten verlaten”, vulde de buurman aan.

Hun nest is nu leeg. Annie heeft met mij de spulletjes bij elkaar gezocht, die op het opgestuurde lijstje staan. De koffer hebben we amper dicht kunnen krijgen. De buurvrouw heeft later nog het een en ander voor onderweg in haar grote koffer gestopt.

We kopen het kaartje voor Annie naar Haarlem en onze kaartjes voor het perron en lopen naar de klaarstaande trein. Deze zal over 10 minuten vertrekken. Bij de trein begint ook Annie te snotteren bij de aanblik van haar ouders.

“Ik heb nog een paar droge worsten voor je gekocht. Kan je lang bewaren en heb je nog iets lekkers in de avonduren” komt er tussen de tranen van haar moeder door. Annie stopt met snotteren.

“Mam wat moet ik daar nu mee. We kregen de koffer al haast niet dicht. Waar moet ik dat laten.”

“Past er nog wel bij hoor” en moeder heeft de koffer al half open. Die droge worsten moeten en zullen mee en ze worden alsnog nog op het perron door buurvrouw in koffer gestopt.

“Anna, ga jij maar op de koffer zitten”, zegt Annie als de sloten niet dicht gaan.

Als de trein wegrijdt, denk ik bij mezelf: Ik hoop dat het adres waar ze komt te werken net zo goed is als het adres van haar zus. Er gaan verhalen dat je als Drents meisje behandeld wordt alsof je uit de rimboe komt. Ik hoop dat haar dat niet overkomt.

Sien is vorige maand al uit het westen teruggekomen. Dat was al na twee maanden. Ze was helemaal teneergeslagen en wilde eigenlijk niet zeggen wat er aan de hand was. Na veel zeuren bleek dat ze valselijk van diefstal was beschuldigd. Ik heb het echt uit haar moeten trekken, want ze voelde de enorme schande. Toen ik haar zover had dat ze erover wilde vertellen kwam het er als volgt uit:

“Ik wist dat de zoon van meneer en mevrouw in de portemonnee had zitten graaien. Toen beschuldigden ze mij. Meneer en mevrouw weigerden gewoon mij te geloven. Meneer en mevrouw hadden hem eigenlijk ook niet goed aan de tand gevoeld. Hun zoon zou zoiets nooit doen, zeiden ze al voordat ze hem erbij haalden. Ja, toen was het makkelijk voor hem om te blijven ontkennen”.

Ze had geen loon meer gekregen en was met een enkele reis naar het station gebracht. Er gaan meer verhalen rond over dergelijke toestanden. Wat denken ze daar wel niet. Sien vulde even later nog aan: “Ik heb ook geen getuigschrift meegekregen. Daarom is het eigenlijk onmogelijk om een andere betrekking in Den Haag te krijgen. Ze gaan dan meteen vragen aan mijn meneer en mevrouw waarom ik weg ben gegaan.” Ze probeert nu een andere werkplek in een

andere stad te zoeken en zal daarbij zwijgen over hetgeen gebeurd is.

Op 22 augustus 1934 gebeurde er op de overweg in de Dordsestraat in Emmen een ongeval waarbij een trein en een autobus betrokken waren. Hierbij vielen drie doden en enkele zeer zwaargewonden. Het tekort aan afdoende acute geneeskundige hulp was de directe aanleiding voor de bouw en het openen in 1939 van een ziekenhuis in Emmen.

Bron: www.historisch-emmen.nl en wikipedia

Het wiskundehuiswerk lukt niet goed. Ik zit naar buiten te staren en plots zie ik vader uren te vroeg van zijn werk naar huis toekomen. Hij voelt zich niet goed. "Ik ben misselijk en heb buikpijn, ik ga even naar de doos". Plotseling komt er een schreeuw van de deel. Hij zit op zijn knieën voor het toilet. Hij heeft al een teiltje meegenomen en braakt puur bloed. Hij is bleek en zweterig. Als het braken even verminderd is, gaat hij staan en zijn we samen naar zijn bed gelopen. Daar begint het braken opnieuw, nu komen er grote golven. Vader is heel angstig en voelt nog klammer aan. Angstige ogen kijken je aan. De ogen zijn wijd opengesperd als hij niet aan het spugen is. Moeder is al een tijdje geleden voor een boodschap naar de winkel van Line gegaan. Ik sta in mijn eentje bij vader te trillen van angst. Ik ben bang dat hij op dat moment dood gaat. Gelukkig wordt het spugen daarna wat minder en trekt hij wat bij. Moeder is al snel thuis.

"Ga naar de buurvrouw en zeg dat iemand met spoed de dokter moet halen."

"Ga jij maar weer snel terug naar huis, dan ga ik snel op de fiets naar dokter Siebold" zegt de buurvrouw en loopt al naar haar fiets. Dokter Siebold is er snel. Vader spuugt niet meer. Nog meer stotterend dan dokter Siebold al normaal doet, zegt hij dat het "eh eh eh een m m maa maagbloeding" is. "Je hebt geluk gehad Kloeze, het bloeden is denk ik al tot stilstand